

ÚPPV Fakulty veřejných politik SLU v Opavě

PEDAGOGIKA VOĹNÉHO ČASU

Doc. Dr. Vlasta Cabanová, PhD.

23.4.2021

TÉZY

1. Prečo sa voľný čas v prvých obdobiach označoval slovom „scholé“?
2. Ako dnes nazeráme na pg voľného času, je to teória, alebo veda?
3. Na čo, akú oblasť výchovy PVČ je zameraná? Do ktorej oblasti vzdelávania patrí?
4. Aký má význam pvč, klesá alebo rastie jej význam?
5. Aké riziká evidujeme v trávení voľného času mládeže?
6. Aké sú hl. funkcie a princípy pedagogiky voľného času?
7. Aké aspekty pri hodnotení voľného času musíme brať do úvahy?
8. Ako sa rozvíja fantázia v predškolskom, mladšom školskom a staršom školskom veku?
9. Ako sa menia vzťahy k dospelým a vrstovníkom v týchto troch obdobiach?
10. Zaradte kurz ovládania prace na PC, návštevu vedeckej prednášky, kurz rodičovstva, zájazd k moru, návštevu galérie, kurz spoločenských tancov, firemné školenie z komunikačných zručností.

PEDAGOGIKA VOĽNÉHO ČASU

1. „SCHOLÉ“ BOL SLOBODNÝ ČAS PRE SEBA, URČENÝ NA ROZHOVORY (ŠTUDENTOV S UČITEĽMI FILOZOFIE)
2. SAMOSTATNÁ DISCIPLÍNA PEDAGOGIKY, PVČ. JE VO VIACERÝCH EURÓPSKYCH KRAJINÁCH JE SAMOSTATNÝ ŠTUDIJNÝ ODBOR (ANIMÁTOR VČ A POD.).
3. ZAMERANÁ NA TIE VÝCHOVNO-VZDELÁVACIE PROSTRIEDKY, KTORÉ *NAPOMÁHAJÚ* AUTONÓMNEMU A ZMYSLUPLNÉMU VYUŽÍVANIU A OVPLYVNŔOVANIU VOĽNÉHO ČASU DETÍ, MLÁDEŽE A DOSPELÝCH (V PRODUKTÍVNOM I SENIORSKOM VEKU).
4. **VÝZNAM PVČ. NARASTÁ** V SÚVISLOSTI S *PROTIREČIVOSŤOU* DOBY A JEJ TRENDOV:
 - NA JEDNEJ STRANE RASTIE MNOŽSTVO VOĽNÉHO ČASU, S KTORÝM MÔŽE ČLOVEK SLOBODNE NAKLADAŤ PODĽA SVOJEJ VÔLE;
 - NA DRUHEJ STRANE SA ROZVÍJA LUKRATÍVNY (EKONOMICKY VYSOKO ZISKOVÝ) **PRIEMYSEL VOĽNÉHO ČASU**, A **HROMADNÉ ZDEĽOVACIE PROSTRIEDKY** - KT. SA SNAŽIA TENTO PRIESTOR VYUŽIŤ PRE SVOJE ZÁMERY – NAPR. FORMY MANIPULÁCIE A TÝM HO ZBAVUJÚ HL. CHARAKTERISTICKÉHO ZNAKU, KTORÝM JE **SLOBODNÉ VYUŽÍVANIE VOĽNÉHO ČASU** JEDNOTLIVCOM.

Pedagogika voľného času

je podstatne novým termínom, ktorému predchádzali v podstate rôzne pojmy spôsobené rôznorodosťou tejto výchovy:

- *mimotriedna výchova* - prevzatá v 50. rokoch 20. storočia zo sovietskej školy a pedagogiky,
- *mimoškolská výchova* - spolu s ňou sa začala rozvíjať aj mimoškolská pedagogika,
- *výchova mimo vyučovania* - od 60. rokov 20. storočia ako novo navrhnutý termín, ktorý mal predchádzajúce dva pojmy zjednotiť, no chápal sa ako ďalší pojem, ktorý časom vytlačil predošlé;
- *výchova v čase mimo vyučovania* - začiatkom 90. rokov ako komplexnejšie chápanie tejto oblasti výchovy žiakov a ako výchovné ovplyvňovanie voľného času detí a mládeže = *výchova vo voľnom čase*, ako „**cieľavedomá, zámerná, organizovaná činnosť zameraná na formovanie a rozvoj osobnosti, ktorú uskutočňujú školské i mimoškolské inštitúcie, zariadenia, organizácie, občianske združenia (teda v školskom i mimoškolskom systéme) s deťmi a mládežou v ich voľnom čase.**“

HISTORICKÉ ASPEKTY VOĽNÉHO ČASU

Etym. „*scholé*“ (grec.), „*scola*“ (lat.) „*scholastikós*“ v dobových prekladoch aj ten, čo sa nezaobrá prácou. Historicky najčastejšie je vymedzenie voľného času vo vzťahu k fyzickej práci.

STAROVEK

GRÉCI (Tháles, Sokrate, Platón, Aristoteles, Plutarchos): voľný čas ako **výsada slobodných občanov** antickej obce

VOĽNÝ ČAS AKO MIERA ĽUDSKÉHO ŠŤASTIA - FYZICKÁ PRÁCA JE NEDÔSTOJNÁ A VHODNÁ LEN PRE OTROKOV.

RIMANIA - pôvodne roľníci, ctili tradičné hodnoty. K fyzickej práci mali pozitívny vzťah. Mnohí senátori boli prakticky zameraní.

STREDOVEK

V hierarchizovanom spoločenskom systéme, rôzne prístupy k práci i k voľnému času. Kresťanstvo malo k práci pozitívny vzťah, voľný čas však spájali so záhaľkou (hriech) **VOĽNÝ ČAS MUSÍ BYŤ URČENÝ BOHU**. Origenes: PRÁCA MÁ VÝCHOVNÝ CHARAKTER.

Heslo reholí: *modli sa a pracuj!* Rehole boli preto vo veľkej úcte (do vzniku žobravých reholí v neskoršom stredoveku).

Pre poddaných - práca pre pána a cirkev celoživotný údel. Bez akýchkoľvek práv na voľný čas.

Šľachta pristupovala k práci rôzne – bolo povinnosťou všetkých žien ručné práce ako tkanie a vyšívanie i v najvyšších kruhoch spoločnosti.

Vzťah k práci i voľnému času ovplyvnil až humanizmus – pozitívny vzťah k práci., napr. v prácach Vittorina da Feltre.

NOVOVEK

UTOPICKÍ SOCIALISTI, KOMENSKÝ, J. LOCKE, J. J. ROUSSEAU, REFORMÁCIA A PROTIREFORMÁCIA....

DEF. rozdelenie **voľného času** podľa spôsobu vymedzenia :

1. REZIDUÁLNE (zbytkové) – v.č. ako doba, ktorá nám ostáva z celkového času 24 hodín, po odčítaní času potrebného na prácu, starostlivosť o rodinu, domácnosť, fyzické potreby a spánok.
2. V NEGATÍVNOM PONÍMANÍ – ako opak povinného času.
3. V POZITÍVNOM ZMYSLE - **čas nezávislého, slobodného rozhodnutia sa, aké činnosti budeme vykonávať.** Voľný čas ako čas **voľnosti a slobody**, ktorý má jednotlivec **mimo svojich povinností na sebarealizáciu a sebavyjadrenie podľa vlastných záujmov a potrieb** (čas na oddych, regeneráciu síl, relaxáciu), po skončení povinností, rekreáciu, zábavu a spoločenské kontakty.
4. POPIERANIE - voľný čas vlastne neexistuje, všetko čo robíme, je nejak spojené s našim životom.

KTORÝMI OBLASŤAMI SA ZAOBERÁ PEDAGOGIKA VOĽNÉHO ČASU ?

	FORMÁLNE UČENIE (FORMAL EDUCATION)	NEFORMÁLNE UČENIE (NON-FORMAL EDUCATION) LIBERAL EDUCATION, FREE-TIME EDUCATION, NON-CREDIT STUDY	INFORMÁLNE VZDELÁVANIE (INFORMAL EDUCATION)
CIELE	<p>Školský systém hierarchizované štrukturované vzd.</p> <p>Podrobne rozpracované ciele :</p> <ul style="list-style-type: none">- hlavné a vedľajšie- abstraktné a konkrétne - Na zložky osobnosti i na vedné odbory.	<p>Založené na špecifickom hodnotení bez oficiálne uznanej certifikácie, alebo dokladu. Je štrukturované (počtu hodín, cieľov, podpory učenia sa).</p> <p>MIMOŠKOLSKÉ VZDELÁVANIE, KULTÚRNO-OSVETOVÉ, ZÁUJMOVÉ, UMOŽŇOVANÉ NA PRACOVISKU (FIREMNÉ VZD.) V RÁMCI AKTIVÍT OBČIANSKÝCH ZDRUŽENÍ A ORGANIZÁCIÍ, MLÁDEŽNÍCKYCH ORGANIZÁCIÍ, ORGANIZOVANÉ ODBORMI A POLITICKÝMI STRANAMI.</p> <p>ALE I PROSTREDNÍCTVOM ORGANIZÁCIÍ, ALE I NAPR. VÝTVARNÉ, HUDOBNÉ, ŠPORTOVÉ KRÚŽKY, SÚKROMNÉ HODINY A KURZY AKO JE NAPR. PRÍPRAVA NA SKÚŠKY.</p>	<p>NEORGANIZOVANÉ NEPRAVIDELNÉ NEMÁ VOPRED DEF. PODMIENKY, CIELE NEZÁMERNÉ NEUVEDOMELÉ</p> <p>V RODINE, MEDZI VRSTOVNÍKMI, VO VOĽNOM ČASE, PRI CESTOVANÍ, ČÍNANIE KNÍH, ČASOPISOV, SLEDOVANIE TV, NÁVŠTEVA DIVADLA, GALÉRIE A POD.</p> <p>JE SÚČASŤOU CELOŽIVOTNÉHO UČENIA SA</p> <p>AŽ 75% (!) VŠETKÉHO ĽUDSKÉHO UČENIA JE ZAHRNUTÉ DO INFORMÁLNEHO VZDELÁVANIA.</p>

AKÝ MÁ VÝZNAM PVČ, KLESÁ ALEBO RASTIE JEJ VÝZNAM?

VÝZNAM PVČ. NARASTÁ V SÚVISLOSTI S *PROTIREČIVOSŤOU* DOBY A JEJ TRENDOV:

- **OSLABOVANIE POZÍCIE TRADIČNEJ ŠKOLY**, ŠKOLA STRATILA MONOPOL AKO ZDROJ INFORMÁCIÍ;
- OSLABUJE SA ŠKOLOPOVINNOSŤ (NARASTÁ MNOŽSTVO DOSTUPNÝCH INFORMAČNÝCH ZDROJOV)
- NA DRUHEJ STRANE **RASTIE MNOŽSTVO VOĽNÉHO ČASU**, S KTORÝM MÔŽE ČLOVEK SLOBODNE NAKLADAŤ PODĽA SVOJEJ VÔLE;
- ROZVÍJA LUKRATÍVNY SA (EKONOMICKY VÝNOSNÝ, VYSOKO ZISKOVÝ) **PRIEMYSEL VOĽNÉHO ČASU A MODERNÉ MEDIÁ** - KT. SA SNAŽIA TENTO PRIESTOR VYUŽIŤ PRE SVOJE ZÁMERY – NAPR. FORMY MANIPULÁCIE A TÝM SA STRÁCA JEHO PODSTATA - ZBAVUJÚ HO HL. CHARAKTERISTICKÉHO ZNAKU, KTORÝM JE **SLOBODNÉ** VYUŽÍVANIE VOĽNÉHO ČASU JEDNOTLIVCOM.

5. ĎALŠIE RIZIKÁ, NEGATÍVA A BARIÉRY VO VZŤAHU K TRÁVENIU VČ

- **KOMERCIONALIZÁCIA** RÔZNORODÝCH FORIEM TRÁVENIA VOĽNÉHO ČASU (ZVÝŠENÁ PROPAGÁCIA A PRÍŤAŽLIVOSŤ PRE ML. ĽUDÍ),
- **FRUSTRÁCIA** Z ATRAKTÍVNOSTI PONÚK A *OBMEZENÝCH FINANČNÝCH MOŽNOSTÍ* ICH SATUROVANIA MNOHÝMI MLADÝMI I DOSPELÝMI JEDNOTLIVCAMI (VYSOKÉ NÁKLADY NA VYBAVENIE ŠPORTOVÉHO VYBAVENIA NAPR. HOKEISTOV, VYSOKÉ POPLATKY ZA ČLENSKÉ, NÁKLADY NA PREVÁDZKU A POD.).
- **PREHLBOVANIE KONTRASTOV** V DISPONOVANÍ S VČ, PRIBÚDAJÚ JEDINCI FRUSTROVANÍ NEDOSTATKOM VOĽNÉHO ČASU,
- ALE AJ TAKÍ, KTORÝCH CHARAKTERIZUJE NADBYTOK VOĽNÉHO ČASU, ČO SPÔSOBUJE CELÝ RAD SPOLOČENSKÝCH PROBLÉMOV → VZNIK SOCIÁLNO-PATOLOGICKÝCH JAVOV
- **NÁRAST NEŽIADÚCICH FORIEM SPRÁVANIA** (CHOVANIA) - AGRESIE, DELIKVENCIE, ZNEUŽÍVANIA NÁVYKOVÝCH LÁTOK SPÔSOBENÝCH NUDOU RESP. „VÁKUOM“
- **ZMENY** V HODNOTOVEJ ORIENTÁCII (NÁRASTE NEGATÍVNYCH VZOROV, ABSENCIA ZMENY V ŠTRUKTÚRE CIEĽOVÝCH A INŠTRUMENTÁLNYCH HODNÔT)
- **DESTABILIZÁCIA** POZITÍVNYCH HODNÔT (POTREBY TVORIVOSTI, POTREBY SEBAREALIZÁCIE V TVORIVEJ ČINNOSTI SEBAREALIZÁCIE V PRÁCI A POD.).

ZVÝŠENÝ ZÁUJEM DETÍ A MLÁDEŽE O MÉDIÁ - TV INTERNET, SOCIÁLNE SIETE

- **SOCIÁLNE SIETE** SÚ MIESTOM, KDE SA **NEOSOBNE STRETÁVAJÚ ĽUDIA, VYMIEŇAJÚ SI PROSTREDNÍCTVOM NEJ POZNATKY A SKÚSENOSTI, VYJADRUJÚ SVOJE NÁZORY, POCITY A NÁLADY.**

SÚČASNÁ MLÁDEŽ JE CHARAKTERIZOVANÁ AJ TRENDMI AKO SÚ:

- DEZINTEGRÁCIA,
- INDIVIDUALIZÁCIA,
- ZNEISTENIE,
- SOCIÁLNA NEUKOTVENOSŤ.

Dôsledok

- DEFINITÍVNE ZMENILI SPÔSOB AKO DETI A MLÁDEŽ KOMUNIKUJÚ
- ČAS A ENERGIU, KTORÚ SME VENOVALI FYZICKÝM STRETNUTIAM VO VEĽKEJ MIERE INVESTUJEME DO SOCIÁLNYCH SIETÍ
- DILEMA VYSPELÝCH SPOLOČNOSTÍ 21 STOROČIA :

TECHNOLÓGIE LIEČIA SAMOTU SPÔSOBENÚ TECHNOLÓGIAMI !

(DISKUSIA)

FUNKCIE VOĽNÉHO ČASU

- PREVENTÍVNA (v primárnej prevencii).
- VÝCHOVNÁ (niekt. autori hovoria o formatívnej f.: vo voľnočasových aktivitách dochádza k formovaniu osobnosti prirodzeným spôsobom).
- REGENERAČNÁ (niektorí autori aj odpočinkovej funkcii, ide hl. o obnovu duševných a fyzických síl po práci).
- SEBAREALIZAČNÁ (vytvára sa priestor na napĺňanie potrieb a vlastných záujmov, schopností a predispozícií, talentu a nadania).
- KOMPENZAČNÁ (duševná hygiena, vyrovnanie telesnej a duševnej záťaže).
- REKREAČNÁ (označenie aj zdravotne –hygienická funkcia, alebo ju spájajú s regeneračnou f. Ide o funciu súvisiacu s odstránením únavy a stresu na vyučovaní alebo v práci – stres sa vyskytuje už u malých detí).

(Oproti odpočinkovým činnostiam sú rekreačné viac organizované – napr. pobyt v prírode, športové aktivity, hry, pohybové, tanečné, hudobné aktivity).

6B HLAVNÉ PRINCÍPY SÚČASNEJ PVČ

- A) **AUTONÓMIA** NEZÁVISLOSŤ V ČINNOSTI
- B) **AKTIVITA** ROZHODOVANIE NA STRANE SUBJEKTU
- C) **ORIENTÁCIA** NA SOCIÁLNY KONTAKT
- D) **SPONTANEITA** (UVOĽNENOSŤ) PRIRODZENOSŤ
- E) **ZÁBAVA**, RADOSŤ
- F) **UVOĽNENIE**, ODREAGOVANIE.

7. HL. **ASPEKTY** (STRÁNKY) *POSUDZOVANIA VOĽNÉHO ČASU*

- 1. EKONOMICKÉ HĹADISKO
- 2. SOCIOLOGICKÉ A SOCIÁLNO-PSYCHOLOGICKÉ HĹADISKO
- 3. POLITICKÉ HĹADISKO
- 4. ZDRAVOTNÉ (ZDRAVOTNO-HYGIENICKÉ) HĹADISKO
- 5. PEDAGOGICKÉ, PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÉ HĹADISKO

V PEDAGOGIKE VOĽNÉHO ČASU hlavnú úlohu zohrávajú atribúty a pojmy

I. POVINNOSTI (nutnosti):

- a) pracovný čas ako čas, kedy človek sa realizuje v práci, pre žiakov je to povinnosť v škole (školská dochádzka), pre dospelých práca (zamestnanie).
- b) mimopracovný čas ako rozšírená sféra nutností, povinností vyplývajúca zo *sociálnych rolí*, ktoré jednotlivec zastáva a tých, pri ktorých uspokojuje svoje *biologické* (spánok), *psychologické a sociálne potreby*.

II. SLOBODY (voľnosti) ako disponibilný a nezávislý čas, ktorý si človek sám vytvára a riadi, trávi ho a rozhoduje o ňom podľa vlastného uváženia, uspokojujúc vlastné záujmy. Ide o čas, ktorý slúži jednotlivcovi na regeneráciu síl, na rekreáciu, na sebarealizáciu, na sebavýchovu, na napĺňanie individuálnych záujmov, na verejnoprospešnú a na zábavnú činnosť.

VÝCHODISKÁ PRE ROZVOJ PEDAGOGIKY A **PLNOHODNOTNÉ** TRÁVENIE VOĽNÉHO ČASU

- **DEMOKRATIZÁCIA**, RASTÚCI ROZSAH VOĽNÉHO ČASU UMOŽŇUJE VYTVÁRAŤ RELATÍVNE ROVNAKÉ ŠANCE **PRE KAŽDÚ VEKOVÚ POPULÁCIU**.
- DOCHÁDZA K **VNÚTORNEJ DIFERENCIÁCII** VOĽNÉHO ČASU, KTORÁ SA PREJAVUJE V ROZSAHU, V OBSAHU A V PROSTRIEDKOCH REALIZÁCIE.
- PREHLBUJÚ SA **KONTRASTY V DISPONOVANÍ S VOĽNÝM ČASOM**, PRIBÚDAJÚ JEDINCI FRUSTROVANÍ NEDOSTATKOM VOĽNÉHO ČASU, ALE AJ TAKÍ, KTORÝCH CHARAKTERIZUJE NADBYTOK VOĽNÉHO ČASU, ČO SPÔSOBUJE CELÝ RAD SPOLOČENSKÝCH PROBLÉMOV → VZNIK SOCIÁLNO-PATOLOGICKÝCH JAVOV.
- V OBSAHU SA PREJAVUJE **VONKAJŠIA DIFERENCIÁCIA** NA JEDNEJ STRANE **PASÍVNÝM NIČNEROBENÍM**, KONZUMNÝM TRÁVENÍM VOĽNÉHO ČASU, AKO AJ AKTIVITAMI REALIZOVANÝMI S KRAJNÝM VYPÄTÍM PSYCHICKÝCH A FYZICKÝCH SÍL.

NA VOĽNÝ ČAS SA MÔŽEME POZRIEŤ:

- SUBJEKTÍVNY STAV MYSLE - VÝSLEDOK PREŽÍVANIA - PREJAV SLOBODY (NAPR. STAV DUŠE, ALEBO POPIERANIA).
- AKO DÔLEŽITÝ PROSTRIEDOK INTERVENCIE (PODPORY OSOBNOSTI, TERAPIE CHORÝCH, ZAPOJENIE DO SOCIÁLNEJ PARTICIPÁCIE, ROZŠIROVANIE ZRUČNOSTÍ, NAPŔŔANIA SOCIÁLNYCH FUNKCIÍ) – U DETÍ A MLÁDEŽE *STRATÉGIAMI NEPRIAMEJ INTERVENCIE* (SOCIÁLNA EXKLÚZIA, IZOLÁCIA, PROBLÉMY SO SOCIALIZÁCIOU)
AKO NA **VÝSLEDOK PÔSOBENIA SOCIÁLNYCH A DEDIČNÝCH FAKTOROV** (KTO SÚ MOJI ŽIACI, ŠTUDENTI...?) .

VÝRAZ PLNOHODNOTNÉHO A SAMOSTATNÉHO, NEUTILITARISTICKÉHO SPRÁVANIA SA, KTORÉ NIE JE ODVODENÉ OD PRÁCE.

- KOMPLEXNE AKO **HOLISTICKÝ POJEM**, KTORÝ JE PRÍTOMNÝ V AKEJKOĽVEK ĽUDSKEJ AKTIVITE, **DÔRAZ SA KLADIE NA KVALITU PREŽÍVANIA V SLOBODNEJ ČINNOSTI** (J. F. Murphy, 1974).

KVALITA ŽIVOTA JEDNOTLIVCA 21. STOROČIA ÚZKO SÚVISÍ S KVALITOU PREŽÍVANIA VOLNÉHO ČASU

POSUDZOVANIE VOĽNOČASOVÝCH ČINNOSTÍ. PRI ICH POSUZOVANÍ HODNOTENIE ZÁVISÍ

→ OD **VEĽKOSTI ČASOVÉHO ROZPÄTIA**,

→ OD **HĽBKY PREŽÍVANIA** (PRIAMO ZÁVISLÉ NA NAPŔŔANÍ FUNKCIÍ VČ).

KVALITATÍVNE *aspekty* voľného času sú:

- INDIVIDUÁLNE ZÁUJMY A POTREBY.
- INTENZITA SPÔSOBU SPRÁVANIA SA.
- POSTOJ K VOĽNÉMU ČASU.
- MOTIVÁCIA.
- PREŽÍVANIE VOĽNÉHO ČASU.

OČAKÁVANIA

Výraz voľný čas má krásny zvuk. Vyvoláva veľmi príjemné predstavy. Vo voľnom čase je možnosť venovať sa *činnostiam, ktoré máme radi, baví nás, uspokojujú, prinášajú radosť a voľnosť*. Jednoducho ich robiť môžeme a chceme.

- Čo si predstavujú ľudia rôzneho veku, pohlavia, spoločenského postavenia pri vyslovení slov voľný čas?

„*Pohodlné kreslo a pekná kniha*“ - učiteľka.

„*Cestovanie, poznávanie cudzích krajín*“ - študentka.

„*Kamaráti, pivo*“ - robotník.

„*Nuda, nuda, nuda*“ – žiak.

MÔŽE SA ČLOVEK NAUČIŤ HOSPODÁRIŤ S VOĽNÝM ČASOM?

AKO SA TO NAUČÍ?

NAUČÍ SA TO SÁM OD SEBA, ALEBO POTREBUJE, ABY HO NIEKTO VIEDOL, BOL MU PRÍKLADOM?

AKO MÔŽEME VO VOĽNOM ČASE NA DETI A MLÁDEŽ POZITÍVNE VÝCHOVNE PÔSOBIŤ A AKO ICH MÔŽEME VYCHOVÁVAŤ PRE VOĽNÝ ČAS?

TÉZY nadávajúcich prednášok

- BIODROMÁLNA DRÁHA
- Periodizácia ranného a predškolského obdobia
- Výchovné zásady raného obdobia – dôležité pro rozvoj záujmov.

- GENÉZA ZÁUJMOV ČLOVEKA
- Predškolské obdobia, školské obdobia – zlatý vek zberateľstva.

- ZÁUJMOVÁ ČINNOSŤ a ZÁUJMOVÉ ORGANIZÁCIE
- Inštitucionálna podpora záujmov a záujmovej činnosti vo formálnom (najmä školské družiny, školské kluby), a neformálnom vzdelávaní (strediská záujmovej činnosti a iné).